

ВІТЧИЗНЯНІ МЕТОДИКИ ФІНАНСОВОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ ДО РЕАЛІЙ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 658.14/.17:658.51

Островська О.А.
кандидат
економічних наук,
докторант,
доцент кафедри
корпоративних
фінансів і контролінгу
Київського
національного
економічного
університету імені
Вадима Гетьмана

Шостак І.В.
магістрант,
магістерська
програма «Фінансовий
менеджмент
у сфері бізнесу»,
Київського
національного
економічного
університету імені
Вадима Гетьмана

Анотація: У статті викладено авторське розуміння змісту фінансової діагностики підприємств. Обґрунтовано актуальність систематичного оцінювання фінансового стану суб'єктів підприємництва. Виявлено переваги та недоліки чинних офіційних методик фінансової діагностики підприємств. Запропоновано напрями удосконалення фінансової діагностики вітчизняних підприємств.

Ключові слова: фінансова діагностика, методики фінансової діагностики підприємств, багатофакторна дискримінантна функція.

Аннотация: В статье изложено авторское понимание сути финансовой диагностики предприятий. Обоснована актуальность систематического оценивания финансового состояния субъектов предпринимательства. Определены преимущества и недостатки действующих официальных методик финансовой диагностики. Предложены пути усовершенствования финансовой диагностики отечественных предприятий.

Ключевые слова: финансовая диагностика, методики финансовой диагностики, многофакторная дискриминантная функция.

Abstract: The article provides the author's understanding of the essence of financial diagnostics of enterprises. The relevance of systematic evaluation of the financial condition of business entities was substantiated. The advantages and

disadvantages of the existing official methodologies of enterprise's financial diagnostics were identified. The ways of improving financial diagnostics of domestic enterprises were suggested.

Keywords: financial diagnostics, methods of financial diagnostics, multifactorial discriminant function.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання обумовлюють посилення ролі об'єктивної та якісної фінансової діагностики підприємства. Для вітчизняних підприємств актуалізується проблема пошуку резервів зміцнення і підвищення фінансової стабільності, зростання прибутковості й конкурентоспроможності. З цією метою необхідно систематично контролювати всі аспекти діяльності підприємства. За допомогою фінансової діагностики можливо своєчасно попередити здійснення непродуктивних витрат, відстежити недоліки в діяльності суб'єкта господарювання, запобігти їх розвитку та забезпечити підприємству стабільне функціонування.

Актуальність обраної проблематики пояснюється збільшенням в останній час кількості збиткових підприємств, як з причин нестабільної політичної й економічної ситуації в країні, так і через не своєчасне запровадження заходів з усунення проблем, що пов'язані з ліквідністю, неефективним використанням фінансових ресурсів, дисбалансом грошових потоків, зменшенням рентабельності використан-

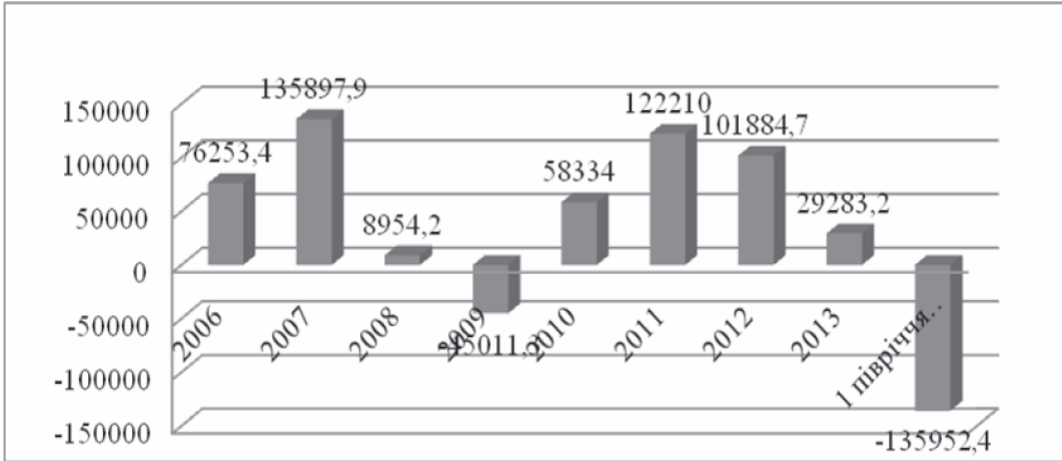

РИС.1 ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДО ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЗА 2006-2014 РОКИ, МЛН. ГРН.

ня активів тощо. Динаміку фінансових результатів до оподаткування та частку збиткових та прибуткових вітчизняних підприємств за 2006-2014 рр. зображено на Рис. 1, Рис. 2 (побудовано на основі [1]).

З Рис. 1 видно, що, починаючи з 2011 року, фінансовий результат вітчизняних підприємств щорічно знижується. Варто зауважити, що у 1 півріччі 2014 року величина витрат підприємств на 135952,4 млн. грн. перевищила величину доходів, що призвело до збитковості українських підприємств. До того ж, як видно з Рис. 2, у 1 півріччі 2014 року частка збиткових підприємств становить 45,4%, і є найвищою за увесь досліджуваний період.

На нашу думку, частка прибуткових

підприємств скорочуватиметься і надалі у зв'язку зі скрутною економічною й політичною ситуацією в країні. Дана тенденція погано впливає й на якісне виконання державою своїх функцій, адже збитковість вітчизняних підприємств негативно відображається на наповненні бюджету. Саме тому зростає роль об'єктивної фінансово-економічної діагностики з метою виявлення резервів покращення фінансового стану суб'єктів підприємництва. Отже, актуалізується дослідження чинних методичних рекомендацій щодо діагностики фінансового стану з виявленням їх переваг та недоліків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансовий стан суб'єктів підприє-

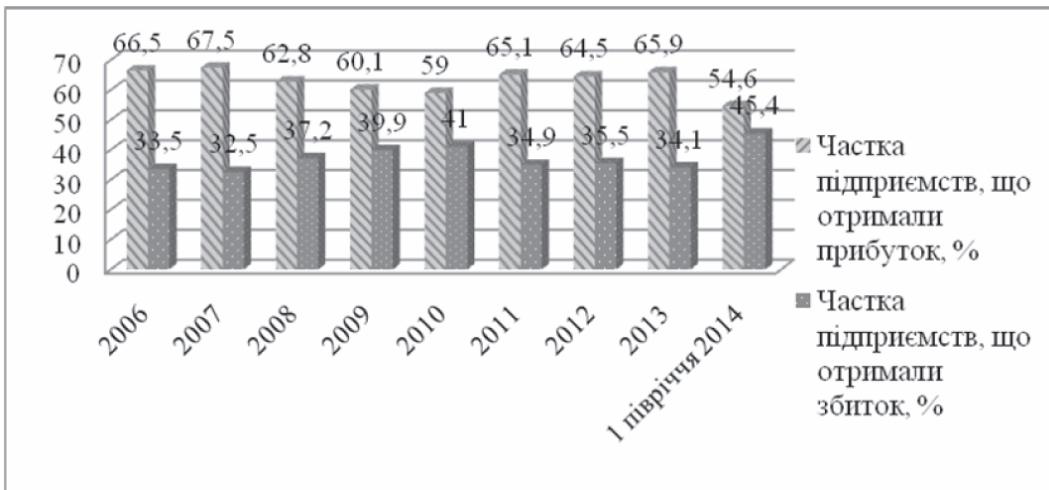

РИС.2. ЧАСТКА ЗБИТКОВИХ ТА ПРИБУТКОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ЗА 2006-2014 РОКИ, %%

ництва та окремі його аспекти досліджувались у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Вагомий внесок у справу визначення проблем та перспектив фінансової діагностики підприємств в різні часи зробили: М. Д. Білик, І. О. Бланк, Ю. Ф. Брігем, А. С. Вартанов, О. Н. Волкова, О. О. Гетьман, Г. П. Герасименко, М. С. Ерхардт, В. В. Ковальов, Л. А. Костирко, О. А. Островська, С. В. Приймак, Н. В. Родіонова, Г. В. Савицька, П. С. Смоленюк, О. А. Сметанюк, О. О. Терещенко, М. А. Федотова, А. В. Чупіс та багато інших.

Роботи даних авторів присвячені обґрунтуванню важливості проведення фінансової діагностики, дослідженню складових фінансового стану суб'єкта підприємства, розробці шляхів удосконалення методик діагностики фінансового стану тощо. Разом із тим багато проблем, пов'язаних із трактуванням отриманих результатів фінансового аналізу, розвитком та впровадженням сучасних методів фінансової діагностики є на часі не вирішеними в повній мірі. Дослідження означеного кола питань потребує пошуку нових та удосконалення існуючих підходів до фінансової діагностики.

Тому метою статті є уточнення змісту фінансової діагностики підприємства, виявлення недоліків у чинних офіційних методиках оцінювання фінансового стану суб'єктів підприємства та розробка пропозицій щодо напрямків подальшого їх удосконалення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Дослідження наукових розробок з питань діагностики фінансового стану підприємств свідчить про відсутність єдиного підходу до трактування його змісту. Тому принциповим вважаємо уточнення сутності фінансової діагностики з метою подальшого використання запропонованої термінології у вітчизняній аналітичній практиці.

Слід зазначити, що частина дослідників ототожнюють діагностику з аналізом (економічним або фінансовим), не виділяючи спеціальних функцій і задач власне діагностики як окремого етапу управління.

При цьому Т. А. Городня та І. В. Явтуховська [2, с. 209] розрізняють поняття «економічна діагностика» та «фінансова діагностика». На думку вчених, економічну діагностику слід застосовувати в умовах визначення довгострокових пріоритетів підприємства, а фінансова діагностика потрібна для оцінки фінансового доб-

робу організації. Таке розмежування даних понять вважаємо не зовсім чітким, оскільки авторами не вказується, які саме показники повинні враховуватись при проведенні економічної і фінансової діагностики, і чим, власне, відрізняються ці види діагностики в організаційному плані.

А.І. Муравйов [3, с. 17] визначає діагностику фінансового стану підприємства як «спосіб встановлення причин збоїв у нормальному перебігу господарського процесу». Проте таке визначення, на нашу думку, не розкриває сутності фінансової діагностики, оскільки акцентує увагу саме на аналізі й контролі відхилень від нормального стану. Вважаємо, що діагностика включає в себе більший спектр функцій та завдань. До того ж управлінцями по-різному може тлумачитися поняття «нормальний стан», що не дозволяє зробити остаточний висновок про фінансову стійкість об'єкта дослідження.

Досить ґрунтовним визначенням змісту діагностики фінансового стану нам видається таке, що надане О. А. Сметанюк [4, с. 9]. Із наведеної науковцем дефініції випливає, що діагностика фінансового стану покликана забезпечувати комплексне виявлення, аналіз, запобігання та передбачення проблем підприємства з метою прийняття випереджувачих управлінських рішень.

Погоджуючись із визначенням О. А. Сметанюк, пропонуємо наступне визначення змісту діагностики фінансового стану підприємства: це дослідження стану, в якому перебуває об'єкт діагностики, визначення причин, що призвели до того чи іншого фінансового стану, виявлення шляхів покращення ситуації та пошук додаткових резервів, що забезпечить стабільне функціонування підприємства. Таким чином, вважаємо, що діагностика фінансового стану є ключовим елементом у фінансовому управлінні підприємством.

Дослідивши точки зору різних авторів щодо визначення сутності діагностики фінансового стану, пропонуємо авторське розмежування концептуальних підходів до визначення змісту поняття (Рис. 3).

Основним елементом державного регулювання механізму фінансової діагностики підприємств слід визнати розробку нормативно-правової бази її проведення. Підвищення ефективності нормативно-правового забезпечення – офіційних методик фінансової діагностики — надасть змогу вчасно виявляти недоліки у функціонуванні підприємства і оперативно ре-

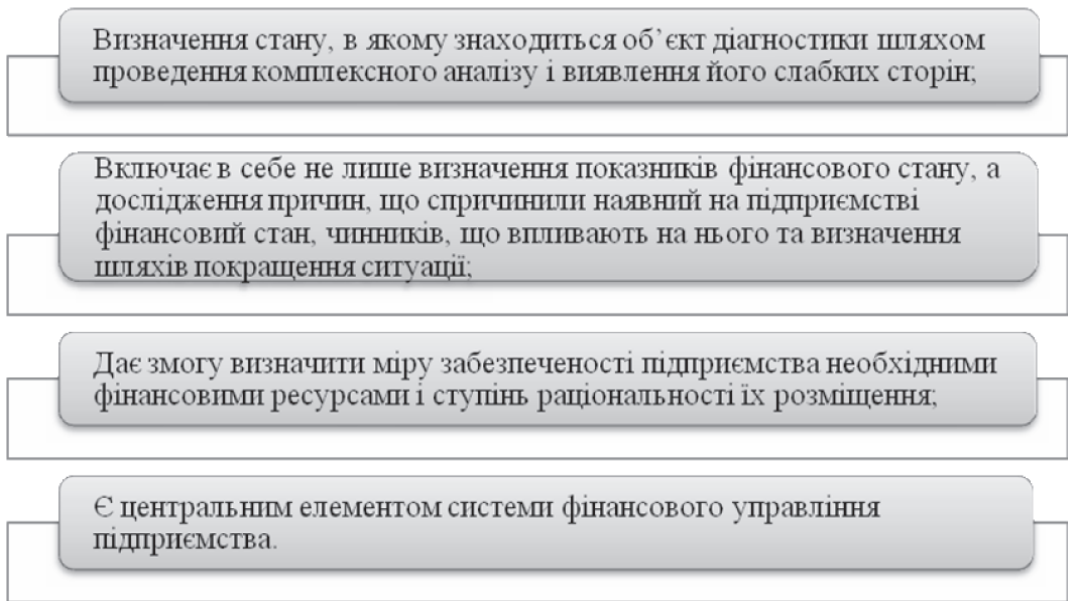

РИС. 3 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

агувати на них.

Серед чинних в Україні офіційних методик діагностики фінансового стану підприємства слід виокремити наступні:

- Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій, затверджена 27.06.1997 р. №81 (далі — Методика № 81) [5];

- Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, затверджена 23.02.98р. № 22 (Методика № 22) [6];

- Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки, затверджена 14.02.2006 р. №170 (далі — Методика № 170) [7];

- Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затверджене 26.01.2001р. № 49 /121 (далі — Положення № 49 /121) [8];

- Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені 19.01.2006 р. №14 у редакції 26.10.2010 р. № 1361 (Методичні рекомендації № 1361) [9];

- Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення

виду забезпечення для обслуговування і погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, затверджений 1.04.2003р. № 247 (далі — Порядок № 247) [10];

- Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене 25.01.2012 р. № 23 (далі — Положення № 23) [11].

Суттєвим негативним моментом у змісті всіх аналізованих методик нами визначено відсутність однозначності у визначенні назв показників, в алгоритмі їх розрахунку та нормативних значень. Так, показники, однакові за розрахунком, мають різні назви та рекомендовані значення, і навпаки. Яскравим прикладом таких розбіжностей є показник співвідношення позикового та власного капіталу, котрий у Методиці № 81 має назву показника фінансового левериджу, у Положенні № 49 /121 — коефіцієнту фінансування, у Методиці № 170 — коефіцієнту заборгованості, а у Методичних рекомендаціях № 1361 — коефіцієнту співвідношення позикових та власних коштів. До того ж, нормативне значення зазначеного показника у різних методичних рекомендаціях також відрізняється: у Методиці № 81 зазначено лише, що даний показник повинен зменшуватись, у Положенні

НЕДОЛІКИ ОФІЦІЙНИХ МЕТОДИК ФІНАНСОВОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

Методика	Недоліки методики
Методика № 81 [5]	Застаріла, відповідала системі бухгалтерського обліку, що існувала до 2000 року. Зі зміною системи обліку методика втратила свою практичну цінність.
Методика № 22 [6]	Потребує використання спеціального програмного забезпечення для розрахунку інтегрального показника; застаріла - формули розрахунку показників наведені на основі застарілих форм звітності, нормативні значення не є адаптованими до сучасних умов господарювання. Є неможливою для практичного застосування.
Методика № 170 [7]	Не може використовуватися для діагностики фінансового стану недержавних підприємств.
Положення № 49 /121 [8]	Відсутність розмежування способів фінансової діагностики в залежності від сфер економічної діяльності підприємств та алгоритмів розрахунку показників виробничо-господарської діяльності.
Методичні Рекомендації № 1361 [9]	Відсутність розмежування показників фінансової стійкості та ділової активності (показники оборотності запасів, оборотності власного капіталу та інші віднесені до показників фінансової стійкості, що не є коректним).
Порядок № 247 [10]	Відсутність формул розрахунку коефіцієнтів за формами фінансової звітності, що чинні з 2013 року.
Положення № 23 [11]	Орієнтується здебільшого на інтерпретацію отриманих результатів про фінансовий стан боржника для банку.

№ 49 /121 — бути меншим за одиницю, у Методиці № 170 — повинен бути на рівні 0,5 - 0,7, а у Методичних рекомендаціях № 1361 сказано, що збільшення значення коефіцієнта співвідношення позикових та власних коштів свідчить про зниження фінансової стійкості. Варто відмітити, що така несумісність змісту офіційних методик фінансової діагностики призводить до труднощів у порівнянні результатів оцінювання за різними методичними підходами та до розробки різних висновків щодо фінансового стану одного і того ж об'єкта діагностики. У Табл. 1 узагальнено визначені нами недоліки, що містять офіційні методики діагностики фінансового стану.

Методики [5-9] ґрунтуються на зіставленні сукупності отриманих значень показників із нормативними. Отже, фінансова діагностика підприємств за даним методичним підходом базується на однофакторних моделях, що мають такі недоліки: неврахування галузевої належності об'єкта діагностики, довільне фіксування рекомендованих значень, неможливість розробки об'єктивних остаточних висновків щодо рівня фінансового стану за різних тлумачень динаміки (позитивної та негативної) різних груп показників. Дані недоліки усуваються при використанні багатофакторних моделей, до яких належать Порядок № 247 [10] та Положення № 23 [11].

Згідно з Порядком № 247 та Положенням № 23 оцінка фінансового стану підприємства визначається шляхом розрахунку інтегрального показника за використання методичного підходу - багатофакторного дискримінантного аналізу. Базовий алгоритм багатофакторної дискримінантної функції для розрахунку інтегрального показника має вигляд:

$$Z = a_1 K_1 + a_2 K_2 + a_3 K_3 + a_4 K_4 + a_5 K_5 + a_n K_n - a_0,$$

де Z — інтегральний показник фінансового стану бенефіціара;

K_1, K_2, \dots, K_n — фінансові коефіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника;

a_1, a_2, \dots, a_n — параметри дискримінантної моделі, що визначаються з урахуванням вагомості фінансових коефіцієнтів;

a_0 — вільний член дискримінантної моделі.

Отже, розрахунок інтегрального показника базується на розв'язку дискримінантної функції, незалежними змінними в якій виступають коефіцієнти, що характеризують різні параметри фінансового стану підприємства.

Зауважимо, що Порядок № 247 та Положення № 23 при визначенні стійкості фінансового стану враховують як розмір підприємства, так і сферу його діяльності. Так, за використання вказаних методик передбачається розрахунок інтегрального показника окремо - для великих і середніх підприємств, та окремо - для малих підприємств. При цьому виділені 9 видів економічної діяльності, для яких наведені різні формули визначення інтегрального показника. Залежно від отриманого значення Z за використання Порядку № 247 підприємства відносять до одного з 5 класів рівня фінансового стану, на основі Положення № 23 - до одного з 9. При цьому Положення № 23 орієнтується здебільшого на інтерпретацію отриманих результатів щодо фінансового стану боржника банку й дозволяє визначити рейтинг об'єкта оцінювання.

Вагомим і характерним для більшості офіційних методик фінансової діагностики недоліком є відсутність їх оновлення протягом значного періоду часу. Так, під впливом глобалізаційних процесів змінилися вимоги до формування фінансової звітності в Україні (Міністерство фінансів України наказом від 07.02.2013 р. № 73 затвердило Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [12]), проте змін у формулах розрахунку за даними чинних форм фінансової звітності у нормативно-правовій базі [5-10] не відбулося. Це, в свою чергу, значно ускладнило практичне застосування даних методичних підходів фінансовими аналітиками, які не мають достатнього досвіду та спеціальної фахової підготовки.

Варто зазначити, що Положення № 23 враховує зміни, пов'язані з впровадженням формату і порядку складання фінансової звітності, що почали діяти з 2013 р.: алгоритм розрахунку фінансових коефіцієнтів по нових формах звітності був затверджений Листом НБУ від 19.04.2013 року [13]. Порівняно оперативне оновлення Положення № 23 посилює його практичну значущість і сприяє активному використанню даної методики при діагностиці фінансового стану підприємства. Натомість доцільно відмітити певні складнощі, що виникають при порівнянні в динаміці отриманих значень показників по формах звітності, що діяли до і після 2013 року (наприклад, за період 2012 - 2014 р.р.). Так, для визначення коефіцієнтів покриття (K_1) ліквідності третього сту-

пеня (K_2), оборотності позичкового капіталу за фінансовими результатами від звичайної діяльності (K_{10}) для великих і середніх підприємств оборотні активи та поточні зобов'язання за новими формами звітності включають, відповідно, витрати та доходи майбутніх періодів. За старою звітністю такі витрати й доходи було виокремлено в окремі Розділи (III Активу і V Пасиву). Включення цих статей до складу оборотних активів і поточних зобов'язань призвело до штучного зростання чисельника або знаменника K_1 , K_2 , K_{10} по підприємствах, на яких такі витрати (доходи) мали місце. Отже, відмінності у порядку розрахунку окремих коефіцієнтів за новою та старою звітністю в кінцевому результаті призводить до спотворення результатів щодо визначення класу боржника — юридичної особи - великого і середнього підприємства. Варто зауважити, що дана проблема не стосується визначення коефіцієнтів для малих підприємств, оскільки алгоритм розрахунку фінансових показників за старою та новою звітністю для таких підприємств є повністю ідентичні. Таким чином, порядок розрахунку фінансових коефіцієнтів для великих та середніх підприємств на основі нової звітності потребує подальшого уточнення та удосконалення.

Вважаємо за необхідне і надалі враховувати у вітчизняній аналітичній практиці зарубіжний досвід, що базується на інноваційних підходах до визначення фінансового стану підприємства та прогнозуванні фінансових показників. Свідченням успішної імплементації іноземного досвіду на законодавчому рівні стали Порядок № 247 та Положення № 23. Звичайно, дані методики мають певні недоліки, проте використання багатofакторних дискримінантних моделей у практиці

фінансового аналізу дає більш коректні результати, ніж існуючі до цього однофакторні моделі. Проте, слід зважати також на те, що використовувати методики, розроблені іноземними науковцями, без відповідної їх адаптації, не можна, оскільки вони не враховують українських реалій і чинної в нашій країні системи бухгалтерського обліку. Тому важливим напрямом у сфері фінансів підприємств залишається вдосконалення методик фінансової діагностики суб'єктів підприємництва з імплементацією зарубіжного досвіду із врахуванням особливостей української економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Зміст діагностики фінансового стану підприємства полягає у комплексному фінансовому аналізі, дослідженні чинників, що спричинили той чи інший стан об'єкту діагностики, а також визначення шляхів покращення ситуації з метою своєчасного запровадження превентивних заходів.

Офіційні методики діагностики фінансового стану підприємств мають чимало недоліків і недопрацювань. Подальше їх вдосконалення має ґрунтуватися на розробці єдиних підходів до алгоритму розрахунку фінансових показників та їх нормативних значень, врахуванні галузевих особливостей підприємств, адаптуванні їх до сучасних умов господарювання з обов'язковим оновленням відповідно до змін у нормативно-правовій та законодавчій базі. У сфері корпоративних фінансів важливим залишається вдосконалення методик фінансової діагностики господарюючих суб'єктів на основі імплементації зарубіжного досвіду із врахуванням особливостей національних систем оподаткування, обліку й звітності, а також сучасного стану економіки та державних фінансів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Городня Т. А., Ятуховська І. В. Діагностика фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / Т. А. Городня, І. В. Ятуховська // Науковий вісник НЛТУ України . - 2013. - Вип. 23.16. - С. 207-212. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvntu_2013_23.16_34.pdf
3. Муравьев А. И. Теория экономического анализа: проблемы и решения / А. И. Муравьев. – М. : Изд-во «Финансы и статистика», 1998. -144 с.
4. Сметанюк О. А. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління: Автореф. дис. канд. екон. наук / О. А. Сметанюк – Хмельницький : Хмельницьк. нац. ун-т, 2006. – 22 с.
5. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій, затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27.06.1997 р. №81 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-97>

6. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, затверджено Наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.98р. №22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>

7. Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки, затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 14.02.2006 р. №170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0332-06>

8. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затверджено наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26.01.2001р, № 49 /121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>

9. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджено Наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р №14 у редакції наказу Міністерства економіки України від 26.10.2010 р. № 1361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://te.kmi.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=161074&cat_id=32854

10. Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування і погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 1.04.2003р. № 247 у редакції наказу Міністерства фінансів України 20.07.2012 р. № 859 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0315-03>

11. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджено Постановою Правління НБУ № 23 від 25.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12/page>

12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України наказом № 73 від 07.02.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

13. Про забезпечення виконання вимог постанови Правління Національного банку України від 25.01.2012 N 23, Лист НБУ від 19.04.2013 р. N 40-517/1887/4797 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zabezpechennja-vikonannja-vimog-postanovi-pravlinnja-nac-doc139954.html>